

Chiara Bottici

ANARHAFEMINISM

**CĂTRE O ONTOLOGIE A
TRANSINDIVIDUALULUI**

Pagini Libere este un colectiv editorial anarhist.

Suntem un colectiv descentralizat, autonom și organizat non-ierarhic. Scopul nostru este acela de a oferi publicații (cărți, broșuri, fanzine etc.) în limba română și, uneori, în alte limbi, în ideea de a populariza și inspira viziuni și practici alternative la sistemul actual, capitalist și autoritar.

Tradiția libertară a fost întotdeauna una în care pamfletele, tipăriturile clandestine și materialele tipărite rapid și pe ascuns au circulat liber, neîngrădit. Continuând această tradiție, materialele publicate de către Editura Pagini Libere pot fi folosite, adaptate sau modificate de către oricine dorește acest lucru, însă nu cu un scop comercial. Cerem, pe cât posibil, persoanelor care folosesc materialele publicate de noi sau părți din acestea să specifice, într-o formă neintruzivă, sursa de unde au preluat materialele respective.

pagini-libere.ro

facebook.com/editurapaginilibere

instagram.com/paginilibere

editurapaginilibere@protonmail.com

Post/h/um. Jurnal de studii postumaniste

este un proiect de cercetare complet non-comercial, o revistă independentă, open access, cu articole de teorie critică, filosofie și studii culturale.

posthum.ro

facebook.com/posthum.ro

posthum.journal1@gmail.com

Colectivul Pagini Libere este conștient de impactul ecologic al cărților în format fizic, așa că îți reamintim:

Împarte

Cu cei dragi, din familie sau comunitate, cărțile tale.

Donează

Cărțile de care crezi că nu mai ai nevoie.

Nu arunca

O carte, oricât de deteriorată, nu se aruncă niciodată.

Repară

Fă-ți timp pentru a repara o carte și dă-i șansa ca ea să lumineze mintea altor oameni.

Nu cumpăra ce nu ai nevoie

Nu cumpăra cărți doar de decor.
Cumpără numai ceea ce te interesează cu adevărat.

Deja apărute:

50. *David Graeber – Te anarchista vagy? A válasz meglepő!*
51. *Georgiana Aldessa Lincan – A fehér privilégium felhasználása a társadalmi igazságosságért folytatott harcban*
52. *Giorgio Agamben – Az ellenőrző államtól a destituáló hatalom praxisáig*
53. *Határokön átívelő feminista manifesztum*
54. *Két Dűsznómia – A személyes egyben politikai – javaslatok baloldali aktivista körökben alkalmazható jó gyakorlatokra*
55. *Kimberlé Crenshaw – Az interszekcionalitás sürgőssége*
56. *Vincze Enikő – Küzdelmek a társadalmi reprodukció terén világhírű idején: Lakhatási igazságosság Romániában*
57. *Murray Bookchin – Libertárius municipalizmus*
58. *Oana Dorobanțiu – Szövetségesség és performativitás: mit jelent szövetségesség lenni?*
59. *The Ongoing Collective – Anarchafeminista Manifesztum 1.0*

III. În engleză

60. *Adina Marincea – This is NOT a love story! LoveKills, punk and the first 20 years of anarcho-feminism in Romania*
61. *Cosmin Koszor-Codrea – Science popularization and Romanian anarchism in the nineteenth century*
62. *Cristian-Dan Grecu – Csipike – the Communist Pipsqueak*
63. *M.E.K.A.N. – Ecstasy in the time of cholera*
64. *Vlad Brătuleanu – A Brief History of Anarchism in Romania*
65. *Essential Strike Manifesto for the 8th of March / A nélkülözhetetlen sztrájk március 8-i manifesztuma / Manifestul grevei esențiale de 8 martie*

IV. Alte limbi

66. *M.E.K.A.N. – Ekstase in Zeiten der Cholera*
67. *Veda Popovici – La Police assassine ! Pratiques et principes pour une solidarité féministe contre la répression.*

CĂRȚI:

I. În română

1. *Nicolas Trifon: un parcurs libertar internaționalist – interviuri*
2. *Iuliu Neagu-Negulescu – Arimania*
3. *Mihail Bakunin – Dumnezeu și Statul*

Deja apărute:

BROȘURI

I. În română

1. *A. Răvășel* – Mircea Rosetti
2. *Adina Marincea* – Asta (nu) e o poveste de dragoste! LoveKills, punk și priimii 20 de ani de anarha-feminism în România
3. *Adrian Tătăran* – Panait Mușoiu
4. Anarhie relațională, nu libertarianism! Mic ghid de re-imaginat relațiile noastre de zi cu zi
5. Anarhismul și vechea mișcare socialistă
6. *Andie Nordgren* – Anarhia relațională (introducere de *hopancarusel*)
7. Anuarul Anarhivei 2020
8. *bell hooks* – Să înțelegem patriarhatul
9. *CCRI / EZLN* – O declarație pentru viață și alte texte (2020-2021)
10. *Chiara Bottici* – Anarhafeminism: către o antologie a transindividualului
11. *Colin Ward* – Anarhismul ca teorie a organizării
12. *CrimethInc* – Tot vs. Acțiune Directă
13. *Cristian-Dan Grecu* – Csipike – piticul comunist
14. *David Graeber* – Ești un anarhist? Răspunsul te-ar putea surprinde!
15. *David Graeber* – Noii anarhiști
16. *David Graeber* – Speranța în comun
17. *Dennis Fox* – Anarhism și psihologie
18. *Necunoscut* – Slogane din mai 68
19. *Emma Goldman* – Căsătorie și iubire
20. *Emma Goldman* – Gelozia: cauze și posibile remedii
21. *Emma Goldman* – Nu există Comunism în URSS
22. *Errico Malatesta* – Anarhia
23. *Giorgio Agamben* – De la un stat al controlului către un praxis al puterii destituate
24. *Institutul pentru Studii Anarhiste* – Genul
25. *Ionuț-Valentin Cucu* – Kurzii, între naționalism identitar și federalism libertar
26. *Lucy Parsons* – Principiile anarhiei
27. *Martin Veith* – Neobosit! Iuliu Neagu-

- Negulescu
28. *Mechel Stanger* – Amintirile unui anarhist din România
  29. *M.E.K.A.N.* – Demoni Dansatori: cugetări provizorii asupra mișcării free party siciliene
  30. *Mihail Bakunin* – Catehism revoluționar
  31. *Murray Bookchin* – Municipalismul libertar
  32. *Murray Bookchin* – Revolta marinarilor din Kronstadt
  33. *Philip Ricblin* – 10 reguli pentru o societate non-violentă
  34. *Piotr Kropotkin* – Ordinea
  35. *Robert Graham* – Ideea generală a Revoluției la Proudhon
  36. Sub același acoperiș: Antologia revendicărilor și analizelor pentru dreptate locativă - o perspectivă intersecțională în contextul pandemiei COVID-19
  37. Suprerealism și anarhism
  38. *Veda Popovici* – Poliția Ucide! Practici și principii pentru o solidaritate feministă anti-represiune
  39. *Vlad Brătuleanu* – Anarhismul în România

II. În maghiară

40. A Combahee River Collective Nyilatkozata
41. *Adina Marincea* – Ez (nem) egy szerelmi történet! LoveKills, punk és az anarchafeminizmus első húsz éve Romániában
42. *Angela Davis* – Reformáljuk meg vagy számoljuk fel a börtönöket?
43. *Audre Lorde* – A düh használatáról: a rasszizmusra válaszó nő
44. *Audre Lorde* – Életkor, rassz, osztály és nem: Nők újradefiniálják a különbséget
45. *bell hooks* – Feminista politika
46. *bell hooks* – Megérteni a patriarhátust
47. *Carmen Gheorghe* – Fejünkbe húzzuk a szoknyáinkat a roma feminizmusért
48. *Carolina Vozian* – Könyv, kégli, kéreg, kuckó, kvártély
49. *CrimethInc.* – Az én mint Másik. Reflexiók az öngondoskodásról

Traducere din limba engleză de Corina-Andreea Preda

Acest articol a fost publicat inițial în limba engleză, cu titlul „Anarhafeminism. Towards an ontology of the transindividual”, în *Public Seminar*, 2 decembrie 2019, <https://publicseminar.org/2019/12/anarchafeminism>.

© 2019 by Chiara Bottici. All rights reserved.

Republished by permission of the copyright holder.

© *Post/b/um. Jurnal de studii postumaniste*, pentru această traducere în limba română.

1. De ce anarha-feminism?

Ideea că pentru a combate opresiunea împotriva femeilor trebuie să analizăm modurile în care se intersectează diferitele tipuri de opresiune a devenit un loc comun. Niciun factor unic, fie că e vorba de natură sau de cultură, de exploatarea economică sau de dominația culturală, nu poate fi considerat cauza unică ce poate explica îndeajuns sursele complexe ale patriarhatului și ale sexismului. Intersecționalitatea a devenit astfel principiul de bază pentru un număr tot mai mare de feministe de stânga, atât din Nordul, cât și din Sudul Global. Drept urmare, în zilele noastre nu există aproape nicio publicație din domeniu care să nu abordeze conceptul de intersecționalitate – fie ca să îl promoveze, să îl critice sau, pur și simplu, să se poziționeze față de acesta.

Totuși, în mod surprinzător, întreaga literatură despre intersecționalitate abia menționează vechea tradiție feministă care a susținut exact acest lucru de foarte mult timp: feminismul anarhist sau, așa cum prefer eu să îl numesc, „anarha-feminismul”. Această denumire a fost introdusă de acele mișcări sociale care au vrut să feminizeze termenul și astfel să facă vizibil un curent specific feminist din cadrul teoriei și practicii anarhiste. Această tradiție anarhafeministă, care a fost neglijată nu doar în mediul academic, ci și în general, în dezbateră publică, poate aduce o contribuție vitală astăzi.

În primul rând, alături de munca inovatoare a teoriei queer pentru desființarea binarității de gen „bărbați”/„femei”, este important să susținem din nou necesitatea unei forme de feminism care să se opună opresiunii împotriva

persoanelor *percepute ca* femei, care sunt discriminate tocmai din această cauză. Menționez că folosesc termenul „femeie” într-un mod care include toate tipurile de femei: femei de sex feminin [*female women*], femei de sex masculin [*male women*], femei feminine, femei masculine, femei lesbiene, femei trans, femei intersex, femei queer și așa mai departe. În ciuda presupusei egalități în drepturi formale, femeile sunt încă obiectul unei discriminări constante, iar progresul în ceea ce privește drepturile persoanelor queer poate fi însoțit de un regres al luptelor femeilor pe care le credeam câștigate odată pentru totdeauna (de la dreptul la avort până la remunerație egală pentru muncă egală).

Departate de a fi un subiect de domeniul trecutului, feminismul este, prin urmare, imperios necesar. Totuși, el trebuie susținut de o teorie a eliberării femeilor care să nu creeze noi ierarhii, și tocmai în acest punct poate interveni anarhafeminismul. În timp ce alte feministe de stânga au fost tentate să explice opresiunea femeilor pe baza unui singur factor, anarhistele și anarhiștii au argumentat întotdeauna foarte clar că pentru a lupta împotriva patriarhatului trebuie să luptăm împotriva multiplelor modalități în care numeroși factori – economici, culturali, rasiali, politici etc. – converg pentru consolidarea lui.

Această omisiune, dacă nu chiar amnezie istorică, a unei importante tradiții de stânga este cu siguranță rezultatul interzicerii anarhismului, în special în mediul academic, dar și în dezbaterea publică în general, acolo unde anarhismul a fost cel mai adesea prezentat în mod eronat ca un simplu apel la violență și dezordine. Mai mult, această interdicție a avut loc în detrimentul acurateții istorice, incluziunii globale și eficienței politice.

Propunerea mea este de a remedia această ruptură prin formularea unei abordări specific anarhafeministe, adaptate la provocările timpului nostru. Ideea nu este doar de a da vizibilitate tradiției anarhafeministe, care în trecut a fost o componentă importantă a luptelor femeilor, și de a restabili astfel o oarecare continuitate istorică, deși acest lucru ar fi cu siguranță un efort demn de luat în seamă. Pe lângă acuratețea istorică, recuperarea viziunilor anarhafeministe are rolul esențial de a extinde strategiile feministe tocmai într-un moment în care, așa cum au susținut feministe intersecționale, diferiți factori converg

încercările noastre de a construi mișcări de stânga, ne bazăm adeseori pe modele occidentale, altfel importante, dar uneori mai dificil de aplicat în contextul nostru specific. Lucrăm pentru mișcări activiste, teoretice și culturale angajate politic, care pe lângă adaptarea teoriilor produse – în majoritatea lor – în alte părți ale lumii, se autoorganizează și produc cunoaștere pornind din condiția subalternă și rasializată a postsocialismului est-european. Desigur, pentru aceasta avem nevoie și de resurse economice, nu este surprinzător cât de greu ne este să scriem, când facultățile noastre nu au aceleași salarii și biblioteci bine echipate ca cele din Occident. Cu înțelegere și blândețe, ca să nu ne autoexploatăm și mai mult în pozițiile precare în care ne aflăm, încet-încet putem totuși atinge scopul de a cerceta și a prezerva mișcările locale anarhafeministe și de a facilita formarea și consolidarea noilor grupuri, teorii și solidarități locale și transfrontaliere în regiune.

din ce în ce mai mult pentru a intensifica opresiunea femeilor prin crearea unor noi clivaje de clasă, culturale și rasiale.

Într-o perioadă în care feminismul a fost acuzat că este un simplu privilegiu al albilor, această sarcină este mai importantă ca niciodată. Emanciparea femeilor din Nordul Global poate avea loc, într-adevăr, cu prețul opririi perpetue a femeilor din Sudul Global, care cel mai adesea le înlocuiesc în munca reproductivă casnică. Atunci când adoptăm o astfel de perspectivă globală, cu atât mai necesară astăzi, din cauza mobilității crescute a capitalului și a forței de muncă, lanțul care leagă munca genizată pe întregul glob devine vizibil, iar actuala relevanță a anarhafeminismului este cu atât mai evidentă. Avem nevoie, în special, de o abordare mai complexă a problemei dominației, una capabilă să încorporeze diferiți factori, precum și diferitele voci din toată lumea. După cum scria anarhafeminista chineză He Zhen la începutul secolului XX în *Problemele eliberării femeilor* [Problems of Women's Liberation],

Majoritatea femeilor sunt deja oprimate atât de guvern, cât și de bărbați. Sistemul electoral nu face decât să le sporească opresiunea prin introducerea unui al treilea grup conducător: femeile din cadrul elitei. Chiar dacă nivelul opririi rămâne același, majoritatea femeilor este în continuare exploatată de o minoritate de femei. [...] Atunci când câteva femei aflate la putere domină femeile majoritare, lipsite de putere, se creează o diferență de clasă între acestea. Dacă majoritatea femeilor nu vor să fie controlate de bărbați, de ce ar vrea să fie controlate de femei? Prin urmare, în loc să concureze cu bărbații pentru putere, femeile ar trebui să se străduiască să răstoarne guvernarea bărbaților. Odată ce aceștia vor fi deposedați de privilegii, vor deveni egali cu femeile. Nu vor mai exista nici femei supuse, nici bărbați supuși. Aceasta este eliberarea femeilor.¹

Actualitatea acestor cuvinte scrise în 1907 arată cât de profetic a fost anarhafeminismul. Și tot de aici vine și răspunsul la întrebarea noastră – de ce anarhafeminismul? –,

1. He Zhen, „Women liberation”, în Robert Graham (ed.), *Anarchism. A documentary history of libertarian ideas*, vol. 1, Montreal, Black Rose Books, 2005, p. 341.

pentru că este cel mai bun antidot împotriva posibilității ca feminismul să devină pur și simplu un privilegiu al albilor și astfel un instrument în mâinile câtorva femei care domină marea majoritate a femeilor. Într-o epocă în care alegerea unei singure femei în funcția de președinte este prezentată ca o eliberare a *tuturor* femeilor sau în care femei precum Ivanka Trump pot revendica luptele feministe din trecut, transformând *hashtagul* #womenwhowork într-un instrument pentru a vinde un brand de modă, mesajul fundamental al anarhafeministelor din trecut este mai urgent ca niciodată: „Feminismul nu înseamnă putere corporatistă feminină sau o femeie președinte: înseamnă fără putere corporatistă și fără președinte.”²

2. De ce feminism și de ce femei?

În acest punct se poate obiecta: de ce să insistăm asupra conceptului de feminism și să nu-l numim pur și simplu anarhism? De ce să ne concentrăm doar asupra femeilor? Dacă scopul este de a demonta toate tipurile de ierarhii opresive, nu ar trebui să scăpăm și de binaritatea de gen, care pune „femeile” și „bărbații” în opoziție și, astfel, ne închide într-o matrice heteronormativă?

Ar trebui să fie clar că atunci când spunem „femei” nu vorbim despre un presupus obiect, despre o esență eternă sau, cu atât mai puțin, despre un obiect predefinit. De altfel, pentru a articula o poziție specific feministă, menținând în același timp o înțelegere complexă a dominației, avem nevoie de o înțelegere mai nuanțată a „feminității” [*womanhood*]. Pornind de la intuițiile ontologiei spinoziste a transindividualului, susțin că corpurile, în general, și corpurile femeilor, în special, nu trebuie considerate individualități, obiecte date odată pentru totdeauna, ci mai degrabă procese. Corpurile femeilor, la fel ca toate corpurile, sunt corpuri la plural deoarece sunt procese, procese constituite prin mecanismul de afecte și asocieri care au loc la nivel *inter-, intra- și supra*individual. Pentru a oferi un scurt exemplu a ceea ce vreau să spun aici, gândiți-vă la modul în care corpurile noastre vin în ființă printr-o întâlnire

2. Peggy Kornegger, „Anarchism: The Feminist Connection”, în *Quiet Rumors*, Oakland, AK Press, 2012, p. 25.

anarhafeministe, fie subscriu principiilor feministe antiautoritare și anticapitaliste, fără însă a-și asuma explicit apartenența la anarhafeminism. Deși am fi dorit să prioritizăm și în alegerea traducerii de față autoare din spații aparținând Estului sau Sudului Global, resursele limitate în materie de traduceri dar și, din păcate, vizibilitatea mult mai scăzută a acestora în scrierile despre anarhafeminism nu ne-au permis acest lucru. Considerăm însă că textul Chiarei Bottici face un rezumat important al principiilor care ghidează anarhafeminismul, aducând și critici queer și decoloniale pe care le considerăm esențiale. Și, nu în ultimul rând, în alegerea acestui text am apreciat și complementaritatea între partea sa teoretică, deloc rigidă, și cea mobilizatoare, care îl fac o lectură plăcută și relativ accesibilă.

Ne propunem să traducem și manifestul anarhafeminist menționat în text. Prin aceste traduceri, pe lângă fluxul transnațional al cunoașterii, dorim să facilităm producerea cunoașterii critice și radicale locale. În mediul postsocialist, est-european, ne aflăm într-o zonă „marginalizată” în ceea ce privește producerea cunoașterii, atât în domeniul academic, cât și în mișcările activiste. În

---

textele românești ale autoarelor feministe traduse în maghiară în cadrul seriei: Carmen Gheorghe, „Fejünkbe húzzuk a szoknyáinkat a roma feminizmusért” [„Cu fustele-n cap pentru feminismul rom”], 2021, <https://pagini-libere.ro/en/fejunkbe-huzzuk-a-szoknyainkat-a-roma-feminizmusert-carmen-gheorghe> (publicat inițial în limba română în revista *Cutra*, vol. 2, 2019; Georgiana Aldessa Lincan, „A fehér privilégium felhasználása a társadalmi igazságosságért folytatott harcban” [„Folosirea privilegiului de a fi alb în lupta pentru justiție socială”], 2021, <https://pagini-libere.ro/en/a-feher-privilegium-felhasznalasa-a-tarsadalmi-igazsagossagert-folytatott-harcban-georgiana-aldessa-lincan> (publicat inițial în limba română în Oana Dorobanțu, Carmen Gheorghe (eds.), *Problema românească: o analiză a rasismului românesc*, București, Hecate, 2019; Carolina Vozian, „Könyv, kégli, kéreg, kuckó, kvártély” [„Carte, cocon, cochilie, cameră, chirie”], 2020, <https://pagini-libere.ro/en/konyv-kegli-kereg-kucko-kvartely> (publicat în limba română în revista *Cutra*, <http://cutra.ro/carte-cocon-cochilie-camera-chirie>); Enikő Vincze, „Küzdelmek a társadalmi reprodukció terén világyárvány idején” [„(Post)pandemic Struggles in Social Reproduction: Housing justice in Romania”], 2020, <https://pagini-libere.ro/en/kuzdelmek-a-tarsadalmi-reprodukcio-teren-vilagjarvany-idejen-vincze-eniko> (publicat inițial în limba engleză pe platforma *LeftEast*, <https://lefteast.org/post-pandemic-struggles-in-social-reproduction-housing-justice-in-romania>; Két Dűsznómia, „A személyes egyben politikai – javaslatok baloldali aktivista körökben alkalmazható jó gyakorlatokra” [„Personalul este politic – propuneri de bune practici în mediile activiste de stânga”], 2021, <https://pagini-libere.ro/en/a-szemelyes-egyben-politikai-javaslatok-baloldali-aktivista-korokben-alkalmazhato-jo-gyakorlatokra-ket-dusznomia> (publicat inițial în zina feministă *Dysnomia*, nr. 2, https://dysnomiablog.files.wordpress.com/2020/02/dysnomia_2.pdf).

Nota editoarelor⁸

Textul original a apărut în engleză în revista *Public Seminar* în decembrie 2019 și poate fi accesat aici: <https://publicseminar.org/2019/12/anarchafeminism>. Manifestul anarhafeminist despre care autoarea vorbește în ultima parte a textului a apărut în engleză cu numele „Anarchafeminist Manifesto 1.0” [„Manifest anarhafeminist 1.0”] în *Public Seminar* și poate fi accesat aici: <https://publicseminar.org/2020/05/anarchafeminist-manifesto-1-0>. Manifestul este produsul unei munci colective și este semnat de Colectivul în Curs [The Ongoing Collective]. După cum sugerează numele, sunt în continuare așteptate contribuții la text, care se pot trimite în secțiunea de comentarii. O traducere a manifestului în limba maghiară a apărut la Editura Pagini Libere⁹ și în revista *a szem*¹⁰, în cadrul seriei de traduceri feministe „Tăcerea ta nu te protejează” [„A hallgatásod nem véd meg”]. Textul poate fi accesat aici: <https://pagini-libere.ro/en/anarchafeminista-manifestum-1-0-the-ongoing-collective>. Traducerea în limba română a manifestului este în curs de apariție la Editura Pagini Libere.

Editoarele au ales să traducă și să publice acest text ca o continuare a inițiativelor de popularizare a anarhafeminismului pe plan local realizate în ultimii ani de Editura Pagini Libere. Nu suntem însă nici primele, nici singurele din spațiul românesc care au contribuit la acest scop. Așa cum vedem și în textul actual al Chiarei Bottici, considerăm importantă atât recuperarea acestui concept și a istoriilor sale, cât și, mai ales, filtrarea lui printr-o lentilă non-occidentală și locală. Din acest motiv, am început să publicăm în cadrul Pagini Libere¹¹ și a *a szem*¹² o serie de texte scrise de autoare din România care fie se identifică drept

8. Traducerea a fost editată de Nóra Ugron și Adina Marincea (Editura Pagini Libere).

9. Vezi <https://pagini-libere.ro>.

10. Vezi <https://aszem.info/2021/05/a-szabad-oldalak-kiadonal-folytatodik-a-feminista-forditassorozat>.

11. Câteva exemple: Adina Marincea, „Asta (nu) e o poveste de dragoste! Love Kills, punk și primii 20 de ani de anarha-feminism în România”, 2021, <https://pagini-libere.ro/asta-nu-e-o-poveste-de-dragoste-adina-marincea> și Veda Popovici, „Poliția Ucide!”, 2019, <https://pagini-libere.ro/politia-ucide-veda-popovici>.

12. Seria în limba maghiară „A hallgatásod nem véd meg” [„Tăcerea ta nu te protejează”], începută ca o colaborare între revista *a szem* și continuată pe Pagini Libere. Câteva exemple din

inter-individuală, la modul în care sunt modelate de forțe *supra*-individuale, cum ar fi locația lor geografică, și la modul în care sunt alcătuite din corpuri *intra*-individuale, cum ar fi aerul pe care îl respirăm sau alimentele pe care le mâncăm.

Doar dacă trupurile femeilor sunt teoretizate ca procese, ca locuri ale unui proces de devenire care se desfășoară la diferite niveluri, doar atunci vom putea vorbi despre „femei” fără a putea fi acuzate de esențialism sau culturalism. Dacă adoptăm această ontologie transindividuală, putem, de asemenea, să folosim conceptul de femeie în afara oricărui cadru heteronormativ și, astfel, să folosim termenul în așa fel încât să includă toate tipurile de femei: femei feminine, femei masculine, femei de sex feminin, femei de sex masculin, femei lesbiene, femei bisexuale, femei intersex, femei trans, femei cis, femei asexuale, femei queer și așa mai departe. Pe scurt, toate acele corpuri care se identifică și sunt identificate prin narațiunea mereu schimbătoare a „feminității”.

Ca să rezumăm acest punct, această înțelegere transindividuală ne permite să punem întrebarea „ce înseamnă să fii femeie?” în termeni pluraliști, apărând în același timp o formă specific feministă de anarhism. Dezvoltarea conceptului de femeie ca proces deschis înseamnă, de asemenea, depășirea dihotomiei individ *versus* colectivitate: dacă este adevărat că toate corpurile sunt procese transindividuale, atunci presupuziția că ar putea exista un individ pur, care să fie separat de sau chiar opus unei anumite colectivități, este în cel mai bun caz o abstracțiune inutilă și în cel mai rău caz o fantezie înșelătoare.

3. Ce femei? Și ce anarhafeminism?

Așadar, dacă anarhafeminismul este lentila, care ar trebui să fie cadrul de referință al unei asemenea inițiative? Adoptarea unei lentile anarhafeministe presupune și să luăm întreaga planetă drept cadru de referință atunci când ne gândim la eliberarea femeilor. Asta implică depășirea oricărei forme de naționalism metodologic – care privilegiază anumite femei și deci anumite contexte naționale sau regionale. Dacă lupta împotriva opresiunii femeilor înseamnă că

trebuie să luptăm împotriva tuturor formelor de opresiune, atunci nu putem face excepții în cazul etatismului și al naționalismului. Dacă începem să analizăm dinamica exploatării pornind de la premisa că granițele statelor sunt o realitate incontestabilă, atunci vom ajunge automat la consolidarea opresiunii pe care ne propuneam, de fapt, să o combatem. Ca slogan, am putea afirma: „planeta pe primul loc”, întrucât cadrul este mesajul, iar adoptarea a ceva mai puțin decât întreaga planetă drept cadru este, în cel mai bun caz, un provincialism naiv, iar în cel mai rău caz, un etnocentrism odios.

În timp ce anumite teorii feministe produse în Nordul Global nu au reușit să înțeleagă că emanciparea femeilor albe, din clasa mijlocie a fost realizată cu prețul reînnoirii opresiunii asupra corpurilor rasializate, din clasa muncitoare, anarhafeministe au adoptat de obicei o perspectivă mai incluzivă. Nu este o coincidență faptul că mulți teoreticieni și multe teoreticiene anarhiste, de la Kropotkin la Reclus, au fost geografi și/sau antropologi. Explorând procesele de producție și de reproducere a vieții independent de granițele statale și la scară planetară, acești autori și aceste autoare nu numai că au putut evita capcanele oricărei forme de naționalism metodologic, dar au putut percepe și interconectarea globală a formelor de dominație, începând cu interconexiunea dintre exploatarea capitalistă și dominația colonială. Acest lucru nu este valabil doar în cazul teoreticienilor; un astfel de cadru global a fost folosit și de activiști și activiste, atât în Nordul, cât și în Sudul Global. Spre exemplu, diferite programe anarhafeministe din America Latină au luat proprietatea comună a globului drept cadru de gândire a acțiunii politice, ocolind orice sentiment de apartenență națională și subliniind adeseori și dimensiunea rasială a opresiunii femeilor.

Apropo, aveți în vedere că, deși folosesc termeni precum anarhism latino-american sau chinez, sunt de părere că aceste etichete trebuie folosite ca scări la care să renunțăm imediat ce ajungem sus: vitalitatea tradiției anarhafeministe constă tocmai în capacitatea de a transcende granițele statale, naționalismul metodologic și chiar prejudecățile eurocentrice, pe care o mare parte din teoria radicală produsă în Nordul Global încă le are. Este foarte revelator, de exemplu,

cum corpurile sunt plurale și opresiunea lor este plurală, plurală trebuie să fie și strategia de luptă împotriva acestei opresiuni. Așa cum spun anarhistele și anarhiștii de multă vreme: „Multiplică-ți asocierile și fii liber/ă”. Cu alte cuvinte, caută libertatea în toate relațiile tale sociale, nu doar în politica electorală și instituțională, deși aceasta din urmă poate fi și ea unul dintre nivelurile la care să acționezi. Dar dacă libertatea este atât mijlocul, cât și scopul, atunci putem să anticipăm o lume liberă de însăși noțiunea de gen, precum și de structurile opresive pe care aceasta le-a generat. Deoarece corpurile genizate sunt încă obiecte ale exploatării și ale dominației la nivel mondial, avem nevoie de un manifest anarhafeminist aici și acum. Dar acesta ar trebui conceput ca o scară pe care să o putem foarte bine abandona odată ce ajungem în vârf. De altfel, este implicit în chiar procesul de a ne lansa într-un astfel de proiect anarhafeminist faptul că ar trebui să tindem către o lume aflată dincolo de diviziunea între bărbați și femei și, astfel, într-un fel, dincolo de feminismul însuși.

*

migrat de-a lungul Pământului încă de la apariția așa-numitului *homo sapiens*. *Homo sapiens* este, astfel, și o *femina migrans*, sau, mai degrabă, o *esse migrans*. De aici vine necesitatea unui anarhafeminism dincolo de granițe și dincolo de etnocentrism.

A DOUA: Doar fă-o. Nu urmări să preiei puterea de stat și nu aștepta ca statul să îți ofere putere, doar exercită-ți propria putere chiar acum. Încercarea de a prelua puterea statului sau de a cere validare din partea acestuia reproduce tocmai acea structură de putere care trebuie chestionată. Asta nu înseamnă doar „gândește global, acționează local”. Înseamnă și că fiecare poate avea acces la libertate și la numeroase feluri în care o poate exercita și care nu se exclud reciproc: împotrivește-te normelor de gen, joacă-te cu ele, refuză să te conformezi, fii nesupusă la nivel civil, boicotează capitalismul și așa mai departe. Aceste acțiuni nu reprezintă doar „un stil de viață anarhist” (*lifestyle anarchism*⁷) sau niște „strategii individualiste”, așa cum le-au etichetat unii. Ele sunt acte politice *per se* și pot merge mână în mână cu alte proiecte mai ample, precum exemplele tot mai numeroase de mobilizare în masă, greve generale, trai comunal și *queerizare* a familiei, care se înmulțesc în întreaga lume. A privi corpurile drept procese transindividuale înseamnă și să ne decidem de falsă alegere între strategiile individuale *versus* cele colective și să acționăm la toate nivelurile. Opresiunea este globală, deci lupta trebuie să fie globală.

A TREIA: Scopul este mijlocul, mijloacele sunt scopul: nu poate exista și nu ar trebui să existe un program politic atotcuprinzător într-un manifest anarhafeminist. Dacă libertatea este scopul, libertatea trebuie să fie și mijlocul prin care să ajungem acolo. Anarhismul este un mod de gândire, dar și de acțiune, pentru că a acționa înseamnă a gândi și a gândi înseamnă a acționa. La fel

7. Într-un eseu din 1995 cu titlul „Social Anarchism or Lifestyle Anarchism. An Unbridgeable Chasm”, Murray Bookchin consideră că *lifestyle anarchism* (pe care l-am putea traduce ca „anarhismul ca stil de viață”) este un tip de anarhism individualist, mai degrabă o subcultură sau un stil de viață boem, depolitizat și rupt de mobilizarea socială și dimensiunea de clasă, pe care îl asociază cu mișcarea *free love* și cu revendicările pentru libertate sexuală (cultura hippy), precum și cu dezvoltarea personală și trendurile noi în artă sau modă – sau ceea ce azi am numi *dasa creativă*. Eseul este disponibil la <https://theanarchistlibrary.org/library/murray-bookchin-social-anarchism-or-lifestyle-anarchism-an-unbridgeable-chasm> (n.ed.).

faptul că majoritatea instrumentelor feministe, fie că își au rădăcinile în feminisul marxist, în feminisul poststructuralist sau în feminisul radical, derivă din teorii produse într-un număr foarte mic de țări. De fapt, le putem număra pe degetele de la o mână: Franța, Germania, Regatul Unit, Statele Unite și, poate, Italia. Pentru a combate această tendință eurocentrică și, implicit, privilegierea Europei Occidentale, este esențial să aducem în centrul discuției texte produse de anarhiști și anarhiste din întreaga lume, susținând astfel o formă de feminis care să depășească eurocentrismul și etnocentrismul.

4. Colonialitatea genului. O altă femeie este posibilă

Dacă luăm întregul glob drept cadru de referință, primul dat pregnant pe care îl observăm este faptul că anumite popoare din diferite părți ale lumii nu au practicat întotdeauna genul și, mai mult, chiar dacă au făcut-o, au făcut-o în termeni foarte diferiți. Abia odată cu apariția capitalismului global a devenit hegemonică la nivel mondial binaritatea „bărbați” *versus* „femei”. Asta nu înseamnă că diferențele sexuale nu existau înaintea capitalismului. Înseamnă, pur și simplu, că rolurile binare de gen nu erau general valabile ca prim criteriu după care se face clasificarea corpurilor. Capitalismul modern a făcut ca familia burgheză mononucleară, cu ale sale roluri binare de gen, să devină hegemonică.

Feministele marxiste insistă de mult că capitalismul are nevoie de o împărțire genizată a muncii, deoarece sistemul bazat pe creșterea nelimitată a profitului are nevoie atât de extragerea plusvalorii din munca productivă salariată, cât și de munca reproductivă nesalariată, care este în continuare îndeplinită, în mare măsură, de corpurile genizate. Mai exact, capitalismul are nevoie de „femei” pentru că are nevoie de prezumția conform căreia femeile nu „muncesc” atunci când spală șosetele soțului sau ale copiilor: ele doar își practică funcția reproductivă, împlinindu-și astfel chiar natura lor.

Așa cum puncta, printre altele, Maria Mies, a nu privi munca femeilor drept muncă propriu-zisă, ci drept rezultat al genului lor, este esențial pentru menținerea diviziunii dintre „munca salariată”, supusă exploatării, și „munca nesalariată”, supusă la ceea ce ea numea „supraexploatare”.³ Această formă de exploatare genizată este „supra” deoarece, în timp ce exploatarea muncii salariate are loc prin extragerea plusvalorii, exploatarea muncii reproductive a femeilor are loc tocmai prin refuzarea statutului său de muncă.

Pornind de la aceste idei, Maria Lugones a vorbit recent despre „colonialitatea genului”⁴, un concept foarte folositor. Prin acest demers, ea își propune să sublinieze modul în care diviziunea binară „bărbați”/„femei” și clasificarea corpurilor în funcție de apartenența lor rasială au avut loc în paralel, fiind exportate de europeni în procesul de expansiune colonială care a însoțit răspândirea mondială a capitalismului. Lugones a demonstrat că, în contextul american, rolurile de gen erau mult mai flexibile și mai variate în rândul nativilor înainte de venirea coloniștilor europeni. Diferite națiuni indigene aveau, de exemplu, o a treia categorie de gen pentru a recunoaște în mod pozitiv subiectivitățile intersex și queer, în timp ce altele, cum ar fi Yuma, atribuiau rolurile de gen pe baza viselor, astfel încât o femeie care visa arme devenea bărbat în toate scopurile practice. A existat o întrepătrundere sistematică între economia capitalistă, clasificarea rasială a corpurilor și opresiunea de gen.

Este limpede, dar mult prea des ignorat, că clasificarea oamenilor în funcție de culoarea pielii sau de organele genitale nu este o categorie apriorică a minții umane. Clasificarea corpurilor pe baza sexului, dar și cea pe baza rasializării, implică, printre altele, întâietatea registrului vizual. Potrivit lui Oyèrónkẹ Oyěwùmí, această întâietate este tipică pentru Vest, mai ales dacă privim din perspectiva unor culturi africane precoloniale. După cum arată în lucrarea ei de referință, *Invenția femeilor* [*The Invention of Women*], culturile OyoYoruba, de exemplu, se bazau mult mai mult pe transmiterea de informație pe cale orală

3. Maria Mies, *Patriarchy and Accumulation on a World Scale. Women in the International Division of Labour*, London, Zed Books, 1986.

4. Maria Lugones, „The Coloniality of Gender”, în *The Palgrave Handbook of Gender and Development*, London, Palgrave Macmillan, 2016.

decât pe vizualizare și prețuiau cel mai mult vârsta drept criteriu al hegemoniei sociale.⁵ Nici măcar nu aveau un cuvânt care să opună bărbații și femeile înainte de colonialism: mai exact, pur și simplu nu practicau genul.

Astfel, chestionarea colonialității genului presupune și chestionarea întâietății vizualului: doar văzând corpuri putem exclama: „Uite o femeie!” sau „Acela este un bărbat!”. Dar tocmai în acest registru vizual trebuie să operăm pentru a pune la îndoială astfel de viziuni hegemonice și heteronormative ale feminității, pentru a putea găsi astfel noi moduri de a le submina. Ca slogan, am putea spune: „O altă femeie este posibilă; o altă femeie a început să fie deja dintotdeauna.”

5. Un manifest în desfășurare

Aceste cuvinte, „O altă femeie este posibilă; o altă femeie a început să fie deja dintotdeauna”, ar putea fi punctul de plecare pentru un nou manifest anarhafeminist. Spre deosebire de alte manifeste, acesta din urmă ar trebui să fie deschis și în desfășurare, la fel de în curs precum ontologia transindividuală pe care se sprijină. Pornind de la perspectiva lui Errico Malatesta, care susținea că anarhismul este o *metodă*, deci nu un *program* care să poată fi dat odată pentru totdeauna⁶, un astfel de manifest poate fi scris urmărind trei direcții:

PRIMA: La început a fost mișcarea. Anarhismul nu înseamnă absența ordinii, ci mai degrabă căutarea unei ordini sociale fără ordonator [*orderer*]. Principalul ordonator al modurilor noastre deja consacrate de a gândi politica este statul. Pentru că suntem atât de obișnuite și obișnuiți să trăim într-un stat suveran, tindem, de exemplu, să considerăm că migrarea corpurilor în lume este o problemă. Dimpotrivă, ar trebui să ne amintim că, în timp ce statele suverane sunt un fenomen istoric relativ recent (în mare parte din existența umanității, popoarele au trăit sub alte feluri de formațiuni politice), ființele umane au

5. Oyèrónkẹ Oyěwùmí, *The Invention of Women. Making an African Sense of Western Gender Discourses*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1997.

6. Errico Malatesta, *Anarchia*, Roma, DataneWS, 2001, p. 39.